

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ КРАЇН СКАНДИНАВІЇ

Нові демократичні процеси, які проходять в Україні, приводять до глобальних змін у сфері освіти. У свою чергу, освіта має важливе значення для зміцнення демократичних цінностей та традицій у сучасному українському суспільстві. Основною метою системи освіти є формування усебічно розвинутої, гармонічної особистості. Основним завданням сучасної освіти є створення системи неперервного розвитку особистості.

Реформи, які проходять в Україні у сфері освіти, явили необхідність розвитку міжнародного партнерства та зв'язків у сфері освіти. Важливість та актуальність співробітництва з зарубіжними навчальними закладами міститься в тому, що воно дозволяє використовувати досвід інших країн, які стикаються з аналогічними проблемами, мати більший обсяг інформації.

Між тим у рішенні цих складних завдань важливе значення має позитивний досвід багатьох демократичних країн, зокрема країн ЄС. Деякі кроки по цьому напрямку вже були зроблені. З метою вивчення досвіду функціонування професійної освіти і навчання у Фінляндії 15–20 лютого 2005 року відбувся навчальний візит української делегації до Фінляндії. Його організували фінське національне управління освіти та Європейський фонд освіти з метою вивчення децентралізації управління професійною освітою і навчанням; фінансування професійної освіти; реструктуризації мережі навчальних закладів; управління навчальними закладами. Члени української делегації змогли ознайомитися із системою освіти Фінляндії [1, 41]. У цій статті увага звернута до досвіду Скандинавських країн (Фінляндія, Данія, Швеція, Норвегія) з питань освітньої політики та освітніх реформ, які зараз проходять у цих країнах.

Проблема освіти та освітньої політики завжди привертала до себе увагу та інтерес у юридичній науковій літературі. За останній час було видано достатньо книг, наукових статей присвячених реформам освіти в Україні, досвіду зарубіжних країн з цих питань [2]. Однак питання досвіду Скандинавських країн у сфері освіти залишається майже невивченим у вітчизняній літературі. Натомість зарубіжні автори приділяють значну увагу досвіду освітньої політики Швеції, Фінляндії, Норвегії та Данії. Прикладом цього може слугувати книга Метті Густафсон (Matti Gustafson) «Освіта у Фінляндії», яка присвячена освітній практиці фінських шкіл на всіх рівнях, детально розглядається питання освітніх реформ, методів навчання та освітньої політики цієї країни [3]. Вищій освіті у Швеції присвячена книга Селлі Дженкінсон (Sally Jenkinson) та Гая Нив (Guy Neave) «Дослідження вищої освіти у Швеції: аналіз та еволюція» [4]. У книзі Коліна Брока (Colin Brock) «Освіта в Європі» детально розкривається освітня система окремих країн Європейського Союзу (Австрії, Данії, Фінляндії, Норвегії та інших) [5].

Однак, незважаючи на достатній обсяг досліджень освітньої політики Скандинавських країн, багато принципів питань юридичного аспекту питання освіти висвітлюється фрагментарно.

Тому метою даної статті є узагальнення зарубіжного досвіду Скандинавських країн у сфері дорослої освіти та аналізування цілей освітніх реформ та їх результатів для цих країн.

Освітня політика кожної з країн Європейського Союзу, зокрема Данії, Швеції, Фінляндії та Норвегії є унікальною, так би мовити національною. Разом із тим у кожній демократичній державі освіта будується на схожих основах та має однакові стратегічні цілі. Зміни та удосконалювання в освіті в останні роки проходили практично в одних і тих самих загальних для всіх країн Європейського Союзу напрямках [2, 142].

У системі обов'язкового навчання у Скандинавських країнах плани змін та вдосконалень останнім часом були спрямовані на досягнення таких цілей:

- забезпечення рівності можливостей отримання якісної освіти;
- неперервність освіти, що передбачає формування готовності особистості до оволодіння новими знаннями впродовж усього життя на базі раніше здобутих знань; професійний розвиток особистості учня з урахуванням його індивідуальних особливостей;
- активне міжнародне співробітництво та інші [6–8].

Основною метою освіти Фінляндії, Данії, Швеції, Норвегії є створення умов для забезпечення рівного доступу до здобуття освіти усіма громадянами, незалежно від віку, статі, місця проживання, економічного стану, мови. Це гарантується конституціями країн та законодавством. Конституція Данії гарантує право дітей шкільного віку на безкоштовну шкільну освіту [9, 312]. Закон про освіту Фінляндії [10] гарантує основну освіту та обов'язковість школи. Аналогічну статтю має Закон про освіту Швеції [11].

Завданням країн є виключення випадків неотримання базової середньої освіти частиною молоді, а також безперервна освіта. Як зазначив міністр освіти Фінляндії безперервна освіта є одним з пріоритетних напрямків сучасної освітньої політики країни [7]. Однією з актуальних проблем сучасного суспільства є функціональна неграмотність, тобто нездатність громадянина ефективно виконувати свої професійні та соціальні функції, незважаючи на здобуту освіту. Ця проблема стала наслідком соціальної динаміки: розвитку та зміни технологій у промисловості, структурних змін в економіці, міграції населення, трансформації соціально-культурного контексту [12, 204]. Усі вищезазвані процеси сприяли появі та розвитку ідеї масової безперервної освіти. Як спосіб подолання соціальних та освітніх проблем у країнах створюється система освіти для дорослих (Adult education), а безперервна освіта є одним з головних принципів сучасної освітньої політики.

У Фінляндії створені відмінні умови для безперервної освіти. Доросла освіта та навчання доступні на всіх рівнях освіти та направлені на задоволення освітніх потреб дорослих, особливо потреби на саморозвиток, а також підвищення кваліфікації. Більше 50 відсотків населення Фінляндії робочого віку

беруть участь у програмах освіти дорослих. Правове регулювання освіти дорослих здійснюється Актом про освіту та Актом про професійну освіту та навчання. У Фінляндії практично усі професійні та вищі навчальні заклади пропонують подальшу освіту від короткострокових курсів до більш тривалих та потребуючих продовження програм.

У зв'язку з потребою, що виникла, були організовані професійні навчальні центри по навчанню, річна квота яких у 2008 році зросла до 27 100. Діяльність навчальних центрів для дорослих спрямована на розширення, поглиблення, підвищення рівня кваліфікації, оволодіння новою професією, складання кваліфікаційного іспиту або навчання на підприємстві. Навчальна діяльність центрів передбачає: гнучкість методів і форм організації навчання. Великого значення надається прогнозуванню потреб на ринку праці у підготовці фахівців певного профілю.

Для підтримки розвитку особистості у Фінляндії створена Ліберальна освіта дорослих (Liberal adult education). Ліберальна освіта для дорослих включає в себе освітні центри, навчальні центри, «folkhighschools», спортивні установи та літні університети. В останні роки ліберальна освіта дорослих фокусується на культурній освіті, вивченні державної мови емігрантами [7].

У Данії створена сильна традиція освіти дорослих. Перш за все у Данії були створені центри для освіти дорослих (Voksenuddannelsescenter: VUC). Законодавством не встановлено граничний віковий ценз для вступу, але існує зобов'язання пропонувати цей тип освіти для осіб після 18 років. Не існує якихось формальних вимог для вступу. Освіта для дорослих здебільшого розрахована на осіб, які мають базову шкільну освіту, але також і для працюючих осіб, які хочуть підвищити свою кваліфікацію. У 2001 році у Данії почалася реформа, яка пропонує нову систему освіти дорослих. Ця система пропонує три рівня освіти:

1. Підготовча доросла освіта (PAE) пропонується усім особам старше 18 років як можливість покращити їх навички правопису та читання.
2. Базова доросла освіта (BAE) пропонується у формі програми на здобуття звичайної освіти для молоді та професійного освітнього рівня.
3. Рівень ААЕ можна порівняти з звичайним рівнем вищої освіти. Однак організація та зміст відрізняються. Цей рівень забезпечується можливістю відкритого навчання. Відкрита освіта може бути запропонована у професійних коледжах та вищих навчальних закладах. Метою відкритої освіти є надання доступу до освіти особам, які хочуть удосконалити вже здобуту кваліфікацію [8, 15–17].

Система освіти для дорослих у Швеції включає в себе муніципальну освіту для дорослих (komvux), дорослу освіту для людей з обмеженими можливостями (sarcvux), а також вивчення шведської мови для емігрантів (SFI). Також є професійна освіта як додаткові освітні програми [6].

Муніципальна освіта для дорослих була створена у 1968 році з метою забезпечити дорослих обов'язковою шкільною освітою (базова освіта для дорослих). Правове регулювання освіти дорослих здійснюється Законом про освіту Швеції,

а також Указом про муніципальну освіту дорослих, який набрав сили 1 січня 2003 року. Зміст муніципальної освіти для дорослих базується на потребах та здібностях кожного. Кожний учень має індивідуальний навчальний план. Базова освіта для дорослих також спрямована на підготовку дорослих для продовження освіти у майбутньому [6].

Освіта для дорослих людей з обмеженими можливостями є невід'ємною частиною державної системи освіти дорослих у Швеції. 1 січня 2007 року є початком змін у програмі *sarvux*. Нова система пропонує такий самий курс навчання як у муніципальній дорослій освіті, але з використанням адаптованих програм для людей з обмеженими розумовими здібностями.

Декрет стосовно державних грантів на розвиток освіти для дорослих з обмеженими розумовими можливостями, який набрав сили у 2002 році, відкрив можливості для економічної підтримки програми *sarvux*. У 2004 році Шведське національне агентство по удосконаленню шкіл надало звіт, в якому позитивно оцінена ефективність цих державних грантів [13, 112–113].

Шведська мова для емігрантів також є частиною державної програми освіти дорослих у Швеції. Метою даної програми є забезпечення учнів базовими навиками шведської мови. У 2004/05 навчальному році близько 48 тис. студентів брали участь у SFI [13, 122].

Професійна освіта та навчання (KY) базується на програмі *Learning in Working Life* та пропонує професійну освіту та навчання для осіб, які працюють. Навчання організується університетами або іншими вищими навчальними закладами [6].

Безперервна освіта, а також можливості для освіти дорослих є важливими принципами освітньої політики дорослих. Метою цієї політики є надання можливості для дорослої частини населення удосконалювати свої знання, підвищити свою кваліфікацію.

Основним актом, який визначає освітню систему Норвегії є Акт про освіту 1969 року, Акт про середню освіту 1974 року. Освітня система Норвегії приділяє значну увагу забезпеченню можливості здобувати нові знання протягом усього життя. У 1976 році Норвегія була першою країною, яка прийняла Акт про освіту дорослих. Програми освіти дорослих пропонуються державною системою освіти, а також добровільними організаціями. Згідно з Актом про освіту дорослих, освіта для дорослих пропонується у таких формах:

- 1) базова освіта для дорослих;
- 2) подальша освіта та короткотривалі курси;
- 3) короткотривалі курси для дорослих у вищих народних школах (*folkhighschools*);
- 4) професійне навчання дорослих як частина політики ринку праці;
- 5) подальша освіта для дорослих, яка базується на спеціальному оцінюванні у кожному окремому випадку;
- 6) дистанційна освіта у незалежних інститутах [14].

Базова освіта дорослих гарантується не тільки Актом про освіту дорослих, але також Актом про освіту, глава 4А якого повністю присвячена освіті та

навчанню дорослих. Цим актом особам надається друга можливість здобути базову середню освіту.

Дистанційна освіта широко використовується у Норвегії. Кожен рік близько 30 тис. студентів закінчують курси, які пропонуються тринадцятьма незалежними інститутами дистанційного навчання. Гнучкі освітні програми роблять дистанційну освіту важливим інструментом подальшої освіти.

Народні школи пропонують особам 7 тис. місць, які розподілені між 80 школами по всій країні. Більшість з них — це пансіони. Народні школи пропонують загальні курси навчання, але не організують ніяких офіційних екзаменів.

Асоціації освіти дорослих — це добровільні організації, які пропонують різні види навчання: від дозвільних занять до курсів в університетах та курсів по підвищенню кваліфікації. Протягом останніх років 600 тис. осіб брали участь у різноманітних курсах, які були організовані Норвезькою асоціацією освіти дорослих [15, 19–23].

Таким чином ми виявили в країнах ЄС (Швеція, Данія, Фінляндія, Норвегія) характерні особливості державних систем освіти. Значну увагу приділено безперервній освіті та освіті дорослих. Законодавство Скандинавських країн у цій сфері є досить ефективним. Впровадження безперервної освіти з метою її академічної та професійної мобільності є одним з першочергових завдань державної політики розвитку освіти в Україні. Досвід країн ЄС з цього питання є необхідною складовою впровадження безперервної освіти у нашій державі.

Література

1. Щербак О. Професійна освіта і навчання у Фінляндії // Професійно-технічна освіта. — 2005. — № 3. — С. 41–44.
2. Антонюк Л. Общие характеристики системы школьного и высшего образования Австрии / Л. Антонюк, Т. Зинченко // Народное образование. 2003. № 6. С. 142–146.
3. Education in Finland / Matti Gustafson. — Helsinki, 1967. — 99 p. — Режим доступу : <http://books.google.com.ua>.
4. Research of Higher education in Sweden An analysis and Evaluation / Guy R. Neave, Sally Jenkinson. — AWI, 1983. — 112 p. — Режим доступу : <http://books.google.com.ua>.
5. Education in a Single Europe / C. Brock. — ROUTLEDGE, 2000. — Режим доступу : <http://books.google.com.ua>.
6. Adult education in Sweden / Ministry of Education Research. — Printed XGS. — Stockholm, Sweden, April 2008.
7. Education and science in Finland / Ministry of Education publications, 2008.
8. Higher education in Denmark Country report / Hans Vossensteyn. — CEPIS, 2003. — 65 p.
9. Конституции государств ЕС/ под ред. Л. А. Окунькова. — М. : НОРМА-ИНФРА, М., 1999. — 816 с.
10. Basic Education Act of Finland issued 1998. — Режим доступу : <http://www/filen/laki/kaannokset/1998/en19980628.pdf>.
11. Education Act of Sweden issued 12 December 1985. — Режим доступу : <http://www.sweden.gov.se/sb/d/574/a/21538>.
12. Клепина В. И. Непрерывное образование как фактор формирования культуры информационного общества // Вопросы гуманитарных наук. — 2008. — № 6. — С. 203–206.
13. Descriptive data on preschool activities, school-age child care, schools and adult education in Sweden / Lena Fisher, Ulf Schwartz. — Skolverket, 2006. — 159 p.
14. Режим доступу : www.norway.org/education/
15. Research of Education — from Kindergarten to Adult Education / Ministry of Education and Research. — 2007. — 28 p.

Анотація

Мельниченко Н. О. Конституційно-правові засади освітньої політики країн Скандинавії. — Стаття.

Стаття присвячена конституційно-правовим основам регулювання освіти країн Скандинавії. Особлива увага приділяється регулюванню безперервної освіти та освіти дорослих у Данії, Фінляндії, Норвегії, тому що законодавство країн Скандинавії у цій сфері є досить ефективним. Впровадження безперервної освіти з метою її академічної та професійної мобільності є одним з першочергових завдань державної політики розвитку освіти в Україні. Досвід країн ЄС з цього питання є необхідною складовою впровадження безперервної освіти у нашій державі.

Ключові слова: країни Скандинавії, безперервна освіта, законодавство про освіту.

Аннотация

Мельниченко Н. О. Конституционно-правовые основы образовательной политики стран Скандинавии. — Статья.

Статья посвящена конституционно-правовым основам регулирования образования стран Скандинавии. Особенное внимание уделено регулированию непрерывного образования в Дании, Финляндии, Норвегии. Учреждение непрерывного образования должно стать приоритетом образовательной политики Украины.

Ключевые слова: страны Скандинавии, непрерывное образование, законодательство об образовании.

Summary

Melnychenko N. Constitutional foundation of education policy in Scandinavia. — Article.

Article is devoted to constitutional regulation of education in Scandinavia. Particular attention of the article is paid to regulation of continuing education and adult education in Denmark, Finland, Norway because Scandinavia legislation in this area are quite effective. Implementation of Continuing Education for its academic and professional mobility is one of the priorities of education policy in Ukraine. EU experience on this issue is a necessary part of implementation of continuous education in our state.

Keywords: Scandinavia, continuing education, legislation on education.

УДК 347.764:369.5

О. В. Горбатенко

ОСНОВНІ ОЗНАКИ ПРАВОВІДНОСИН ІЗ ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ

У суспільстві існує багато різних відносин — економічних, політичних, юридичних, моральних, духовних, культурних та ін. Власне саме людське суспільство є сукупністю відносин, продуктом взаємодії людей. При цьому усі види і форми відносин, що виникають і функціонують у суспільстві між індивідами та їх об'єднаннями, є (на відміну від взаємозв'язків у природі) суспільними, або соціальними.

Право — особливий, офіційний державний регулятор суспільних відносин. У цьому його головне призначення. Регулюючи ті або інші відносини, воно тим самим надає їм правової форми, у результаті чого ці відносини отримують нову якість та особливий вид — стають правовими, оповиваються в юридичну оболонку.